

מאורות

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללת מורשת יעקב
ומכללת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

פדיון הבן

ג. מצוות פדיון הבכורים מוטלת על האב או על הבן משיגדל;

ד. הגיל המינמלי לפדיון הוא שלושים יום, שהוא הזמן שיוצא התינוק מכלל הגדרת "נפל";

ה. ערך הפדיון הוא בכסף השווה חמישה סלעים או שווה כסף במטלטלין, לא כולל קרקעות, עבדים ושטרות;

ו. כסף הפדיון ניתן לכוהן זכר אחד או לכוהנים הרבה, על פי הכתובים הקושרים את הפדיון לאהרן ובניו (במדבר ג, מח);

ז. כסף הפדיון ניתן במתנה גמורה.

בספר החינוך מתואר הטקס בשיתוף האם והאב. הכוהן פותח בברכת יין ובשמים ואחר כך מברך:

ברוך אתה [...] אשר קדש עובר במעי אמו ולארבעים יום חלק את איבריו רמ"ח איברים, ואחר כך נפח נשמה בו, כדכתיב "ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית, ב, ז), עור ובשר הלבישו ובעצמות וגידים סיככו כדכתיב: "עור ובשר תלבישו ובעצמות וגידים תסוככני" (איוב, י, יא), וציוה לו מאכל ומשתה דבש וחלב להתענג בו, וזימן לו שני מלאכי השרת לשומרו בתוך מעי אמו כדכתיב "חיים וחושד עשית עמדי [...] (שם שם, יב).

בהמשך אומרת האם: "זה בני בכורי שבו פתח הקדוש ברוך הוא דלתי בטני", ואז האב אומר:

זה בני בכורי הוא ואני מוזהר לפדותו שנאמר: "ויכל בכור אדם בבניך תפדה" (שמות יג, ג), יהי רצון מלפניך ה' אלהי שכשם שזכית אביו לפדותו כן תזכה לתורה לחופה ולמעשים טובים, ברוך אתה [...] מקדש בכורי ישראל לפדיונם.

לאחר מכן מברך אבי הבן את ברכת הפדיון וברכת "שהחינו".

מנהגים רבים לטקס פדיון הבן בימינו.⁶ המשותף לכולם הוא שנוהגים לקיימו ביום ולא בלילה,⁷ להביא את הבן אל הכוהן ולהביע נכונות לשלם את חמשת השקלים לפדיונו (כיום, כ-280 ₪). בסיום הטקס מברכים ברכת "אשר קדשנו במצוותיו וצונו על פדיון הבן" ומסיימים בברכת "שהחינו" ובברכת הכוהן את התינוק. יש לציין שבחלק מקהילות ישראל התרחב מנהג פדיון הבן גם לבנים ראשונים שאינם פטר רחם, ואין לדבר זה אסמכתא במקורותינו.

פדיון הבן, כאחד מעשרים וארבע מתנות כהונה, אינו אלא זכר לרצונו בבניית בית המקדש במהרה בימינו ולהשבת כוהנים לעבודתם ולוויים לשירם ולזמרם במהרה בימינו, אמן.

ד"ר אריה בורנשטיין

מרצה בהתמחות ללימודי ארץ ישראל

בכל עמי העולם העתיק היה לבכור מעמד מיוחד. בין אם מדובר בבכור אדם בין אם מדובר בבכור בהמה. היו עמים אשר הקדישו בכורות לאליליהם על ידי הקרבה ממש או על ידי העברה באש ("מולד"), וברוב אומות העולם נהוג היה שלבכורים היה יתרון על שאר האחים בקבלת מתנות ובנחלה. באכדית נקרא הבכור elatu – שפירושו העילוי, והגדרת עם ישראל כעם נבחר על ידי הקב"ה היא "בני בכרי ישראל" (שמות ד, כב).

עד חטא העגל היו הבכורים מיועדים לשרת בקודש ולקבל מתנות כהונה (שמות יג, ב). בעקבות חטא העגל נלקחה הכהונה מהבכורים והועברה לשבט לוי (משנה, זבחים יד, ד). 22,000 בני לוי מבן חודש ומעלה קיבלו את תפקידם של 22,273 הבכורים. 273 עודפי הבכורים נפדו תמורת חמישה שקלי קודש לכל אחד (שם, יב-טו; במדבר ג, מג-מו).¹ ספר במדבר מתאר קשיים שהיו לעם ישראל בקבלת המעמד הגבוה של בני לוי, על פני הבכורים, ולאחר העונש שהוטל על קורח ועדתו ועל דתן ואבירם – מייצגי הבכורים מבני ראובן, מבהירה התורה את זכויות בני שבט לוי באכילת קודשי חטאת, קבלת תרומות, מעשרות, בכורות בהמה ובכורים, ומבהירה:

כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה', באדם ובבהמה יהיה לך. אך פדה תפדה, את בכור האדם, ואת בכור הבהמה הטמאה, תפדה. ופדויו, מבן חדש תפדה, בערכך, כסף חמשת שקלים בשקל הקדש. עשרים גרה, הוא" (במדבר יח, טו-טז).

המחלוקת על מעמדו של שבט לוי לא פסקה בימי הבית הראשון ובין חטאי ירבעם בן נבט היה ביטול מעמד הכהונה מבני שבט לוי ברחבי ממלכת ישראל (שכללה את רוב שטח הארץ ורוב מניינה), והחזרת עטרת הכהונה לקצה (העליון?) של משפחות ישראל (מלכים א יב, לא; יג לג; דברי הימים ב יא, יג-יז)² שהם אולי הבכורים/הבחורים (בבלי, קידושין עה ע"ב).

המקורות למצוות פדיון הבן הם הקדשת הבכור באדם ובבהמה (שמות, שם; דברים טו, יט) כשהתבונה לגבי אפשרות הפדיון מופיעה בספר במדבר (שם, שם). חז"ל דרשו מפסוקים אלה שעל אף שממילא בכור קדוש מרחם, הרי האדם מחויב להקדישו (בבלי, נדרים יג ע"א; שהש"ר ז, ב). אילולא הפדיון היה אסור לבן בכור לעסוק בעבודת חולין. מן הגניזה הקהירית הסתבר שהיו שראו בבכור היוצא מרחם אמו כיוצא לרשות הכוהנים ולכן על האב לפדותו מהם.³

ספר החינוך⁴ מסכם במצווה שצ"ב את ענייני המצווה:

א. הפדיון נערך לבן בכור לאם ישראלית שאינה משבט לוי;

ב. הבן הנפדה פתח את רחם אמו ("פטר כל רחם בבני ישראל" – שמות יג, ב),⁵ ואינו "יוצא דופן" (ניתוח קיסרי);

⁴ ספר החינוך מיוחס למחנך אלמוני (מברצלונה שבספרד) שחי בסוף המאה ה-13 לספירה והכיר את ספרי הרמב"ם והשגות הרמב"ן.

⁵ אף על פי שהאב אחר נפלים נחשב בכבור לנחלה (בבלי, בכורות מו ע"א, נדה כא ע"א).

⁶ עיינו: שפרבר, ד' (תש"ן). מנהגי ישראל – מקורות ותולדות, א, עמי רח-ריא.

⁷ חוץ ממקרה שיום הפדיון הוא שבת או חג ואז עושים את הפדיון במוצאי השבת או החג.

¹ בספר במדבר ג-ד נפקדו 22,300 לויים, היינו 300 לויים יתר על 22,000 הבכורים, ואילו מפקד ה"פדויים" היה 273. בברייתא במסכת בכורות ה ע"א הובהר ששלוש מאות לויים היו בכורים בפני עצמם, ו"אין בכור מפקיע בכור". מכאן נלמד גם להלכה שאין פדיון הבן אצל בני שבט לוי.

² לפי התבונה של רבי יוחנן המובאת בבבלי, קידושין עה ע"ב שקצות העם הם הבחורים שבו. ייתכן שאין בחורים אלא בכורים. ירבעם "החזיר עטרה ליושנה" ומינה לכהונה את אלה שנדחו בשל חטא העגל.

³ מי מרגליות (תשל"ב). הלכות ארץ ישראל מן הגניזה, ירושלים, עמי לו.

דיני תנאים

כאמור, המשנה הלומדת את דיני התנאים מובאת בקידושין. אמנם הרמב"ם כתב כן לכל דיני התורה, אך מביא שיש חולקים על כך:⁵

יש מקצת גאונים אחרונים שאמרו שאין אדם צריך לכפול תנאו אלא בגיטין וקידושין בלבד אבל בדיני ממון אינו צריך לכפול, ואין ראוי לסמוך על דבר זה, שכפילת התנאי עם שאר הארבעה דברים מתנאי בני ג' ובני ראובן למדו אותן חכמים "אם יעברו בני ג' וכו' ואם לא יעברו" ותנאי זה לא היה לא בגיטין ולא בקידושין, וכזה הורו גדולי הגאונים הראשונים וכן ראוי לעשות.

וכן חזר הרמב"ם וכתב כן בדיני ממונות:⁶
 כבר ביארנו שכל תנאין שיש במתנות או במקח וממכר צריך שיהיה תנאי כפול, והן קודם ללאו, ותנאי קודם למעשה, ויהיה תנאי שאפשר לקיימו, ואם חסר אחד מאלו התנאים בטל וכאילו אין שם תנאי. כרמב"ם פסק גם השו"ע גם בהלכות קידושין,⁷ וגם בהלכות ממונות.⁸ דבר פלא הוא ששני אנשים קובעים ביניהם דברים מסוימים, בין אם זו התקשרות של גבר ואשה, ועוד יותר מפתיע שגם בעינינו מסחר וקנין באים חוקי התורה וקובעים להם האם מה שקבעו ביניהם חל או אינו חל.

הרב אויערבך זצ"ל⁹ מסביר בטוב טעם כיצד כללים אלו חלים: נראה שיתכן שלפי חוקי התורה היינו צריכים לומר שאי אפשר כלל לעשות מעשה שיהיה תלוי ועומד בקיום של תנאי, מפני שאם אמר לאשה: הרי את מקודשת לי בטבעת זו "אם" תתני לי מאתים וזו אף שהקדושין חלין רק לאחר שתקיים את התנאי ותתן, מ"מ את עיקר מעשה הקדושין הוא עושה עכשיו רק דין הוא שאפשר להוסיף תנאי וגם לתלות את המעשה בקיום התנאי ולכן אם לא היינו לומדים מבני ג' ובני ראובן לא היה אפשר כלל לעשות מעשה שהוא חל מעכשיו ובכל זאת יהיה תלוי ועומד בקיומו של תנאי, ואף שגם זה אינו מתנגד כלל לשכל האנושי, מ"מ בתוך מסגרת החוקים שקבעה התורה הקדושה בגדרי הקנינים והמעשים מסתבר שאם לא היינו לומדים מבני ג' ובני ראובן לא היינו יודעים שיש מציאות של חלות מסוג זה ולכן צריך דוקא דומה למה שהתברר שם שהדברים יהיו ברורים ומפורשים ע"י כפילת התנאי והן קודם ללאו וכו'.

צפורה הרץ

סטודנטית בהתמחויות ללימודי ארץ ישראל ולהיסטוריה

בפרשת מטות מובאים דברי משה לשניים וחצי השבטים המעוניינים לנחול נחלה בעבר הירדן. לאחר דברים קשים שאומר אליהם משה ומשווה את בקשתם לחטא המרגלים, מסכים משה לבקשתם אך מציב תנאי:

ויאמר משה אלם אם יעברו בני ג' ובני ראובן אתכם את הירדן כל חלוץ למלחמה לפני ה' ונכבשה הארץ לפניכם ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחווה, ואם לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתככם בארץ כנען.¹

דברי משה הפכו לבניין אב לכל דיני תנאים בהלכה: כל תנאי שאינו כתנאי בני ג' ובני ראובן – אינו תנאי.² רש"י ותוספות בתלמוד הבבלי³ על המשנה הנ"ל לומדים מספר כללים הלכתיים לדיני תנאים הנלמדים מדברי משה:

1. צריך תנאי כפול, כלומר יש לפרט מה יקרה אם כן יתקיים התנאי ומה יקרה אם לא יתקיים התנאי;
2. צריך שההן יוקדם ללאו, כלומר התנאי החיובי יהיה קודם לתנאי השלילי;
3. תנאי קודם למעשה, כלומר יש קודם להתנאות את התנאי ואחר כך את המעשה התלוי בתנאי;
4. תנאי שאפשר לקיימו, כלומר שהתנאי הוא בר ביצוע. יש להדגיש כי אם לא עומדים בכללי התנאים הרי אין התנאי חל והמעשה מקבל תוקף הלכתי אף ללא התנאי. וכן כתב הרמב"ם:⁴
 המקודש על תנאי אם נתקיים התנאי מקודשת ואם לא נתקיים אינה מקודשת. ואלו הן הארבעה דברים של כל תנאי, שיהיה תנאי כפול, ושיהיה הין שלו קודם ללאו, ושיהיה התנאי קודם למעשה, ושיהיה התנאי דבר שאפשר לקיימו, ואם חסר התנאי אחד מהן הרי התנאי בטל וכאילו אין שם תנאי כלל אלא תהיה זו מקודשת או מגורשת ויתקיים המקח או המתנה מיד וכאלו לא התנה כלל הואיל וחסר התנאי אחד מן הארבעה.

ומדגיש הרמב"ם:

שים אלו הדברים של תנאים נלמד ענין תמיד, וכל מקום שאתה שומע המקדש על תנאי כך וכך או הנותן גט על תנאי כך וכך או המוכר או הנותן על תנאי תדע שהתנאי יש בו ארבעה דברים אלו שביארנו כדי שלא נהיה צריכין לפרש אותן בכל מקום ומקום, ואם חסר אחד מהן אין כאן תנאי.

במעגלי העם היהודי
 ההסתדרות הציונית העולמית

ברוריה מכמן

ההסתדרות הציונית העולמית נוסדה ביזמתו של בנימין זאב הרצל, בקונגרס הציוני הראשון שהתקיים באוגוסט 1897 בבזל, שווייץ. מטרתה של התנועה הציונית הוגדרו בהחלטת אותו קונגרס, ונודעו בשם "תכנית בזל". הציונות שואפת להקים לעם ישראל בית מולדת בארץ ישראל.

להשגת מטרה זו יש לנקוט באמצעים אלה:

- פיתוח תכליתי של ארץ ישראל על ידי יישובה ביהודים;
 - ארגון היהדות בכל העולם וליכודם;
 - הגברת הרגש הלאומי היהודי וההכרה הלאומית היהודית;
 - פעולות הכנה כדי להשיג את הסכמות הממשלות, פעולות שיש בהן צורך כדי להגיע אל מטרת הציונות.
- בהתאם למנדט שנתן חבר הלאומים ב-1922 לבריטניה לשלוט בארץ ישראל, הכירה בריטניה בהסתדרות הציונית כ"סוכנות יהודית", שתהיה נציגות של יהודי ארץ ישראל והיהודים בעולם בפני ממשלת המנדט הבריטי. לאחר הקמת המדינה התאימה עצמה התנועה הציונית למציאות של מדינה ריבונית. תפקידיה המרכזיים הם כינוסו של העם היהודי במולדתו ההיסטורית על ידי עלייה מכל הארצות; שמירה על ההמשכיות היהודית ומניעת ההתבוללות בעם היהודי על ידי קידום חינוך יהודי ועברי וטיפוח ערכי רוח ותרבות יהודיים; מאבק באנטישמיות; הגנה על זכויות יהודים ברחבי העולם; הסברה ציונית; חיזוק אחדותו של העם היהודי ומרכזיותה של מדינת ישראל בעם היהודי.
- המוסד העליון המתווה את מדיניות ההסתדרות הציונית והרשות המחוקקת שלה הוא הקונגרס הציוני המתכנס אחת לארבע שנים. לקראת כל קונגרס נערכות בחירות בפדרציות הציוניות השונות בעולם מלבד בישראל, שנציגותה בקונגרס נקבעת על פי גודלן של המפלגות הציוניות בכנסת האחרונה שנבחרה לפני הקונגרס.
- בין קונגרס לקונגרס הוגף המחליט בכל העניינים הנוגעים להסתדרות הציונית הוא הוועד הפועל הציוני, המתכנס אחת לשנה. הגוף המבצע המוציא לפועל את המדיניות ואת ההחלטות המתקבלות בקונגרס והוועד הפועל הוא ההנהלה הציונית, שמחלקותיה ב-2010 הן: המחלקה לפעילות בתפוצות; המחלקה לישראל ולמאבק באנטישמיות; המערך לשירותים רוחניים; החטיבה להתיישבות.

מקורות

אתר ההסתדרות הציונית העולמית: <http://www.wzo.org.il>

אתר הכנסת: <http://main.knesset.gov.il/About/Lexicon/Pages/wzo.aspx>

⁶ רמב"ם, הלכות זכיה ומתנה, פרק ג.

⁷ אבן העזר, סימן לח.

⁸ חושן משפט, סימן רמא.

⁹ שו"ת מנחת שלמה, חלק א, סימן פ, אות ח.

¹ במדבר לב, כ-כג.

² משנה קידושין ג, ד.

³ קידושין סא ע"א.

⁴ רמב"ם, הלכות אישות, פרק ו.

⁵ שם.